

A KULTURÁLIS JAVAK FOGALOMHASZNÁLATÁHOZ Segédlet a hatósági és jogalkalmazói munkához.

(összeállította: dr. Buzinkay Péter műtárgyfelügyeleti irodavezető, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal)

A segédlet célja a hatósági illetve a bűnüldöző szervek és az igazságszolgáltatás munkájában résztvevők számára egységes útmutatást adni, hogy az eljárásuk során látókörbe került tárgy a kulturális javak körébe tartozik-e vagy sem.

A hatályos joganyagainkban a kulturális javak kifejezés több helyen is előfordul, alkalmazása a hatósági és igazságszolgáltatási munkában különleges jogkövetkezményekkel jár, a jogsértések esetén súlyosbító körülményként kell figyelembe venni.

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalban (KÖH) az elmúlt években összegyűlt tapasztalatok alapján, különösen is a bűnüldöző szervekkel kialakult (és 2006-ban háromoldalú ORFK-VPOP-KÖH együttműködési megállapodásban is rögzített) munkakapcsolatot is figyelembe véve kijelenthetjük, hogy a fenti fogalom sokféle (és sajnos túl gyakran téves) értelmezése kulturális örökségünk kárát okozza.

Meg kell jegyezni, hogy az örökség védelmére vonatkozó jogszabályok ugyan egységes rendszert alkotnak, de ezen belül különböző „alrendszerek” léteznek. Ennek megfelelően a különböző törvényi szintű szabályozásokban alkalmazott „kulturális javak” kifejezés részben eltérő tartalommal is rendelkezik. Így részben más (szűkebb vagy éppen tágabb) jelentése van a fogalomnak a nemzetközi egyezmények (1954. évi Hágai vagy az 1970. évi Unesco vagy az 1995. évi Unidroit egyezmények) alá tartozó jogügyletekben és megint más az EU joganyagában (3911/92/EGK Rendelet és a 7/93/EGK Irányelv), de mindezekről részben eltér a hazai jogalkotás által az örökségvédelem tárgyában kialakított szabályozásunk is. Kevés kivételtől eltekintve az örökségvédelmi és bűnüldöző hatóságok valamint az igazságszolgáltatás napi munkájában is ez utóbbi rendszer jelenik meg: A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (a továbbiakban: Kövtv.) és a végrehajtásáról rendelkező kormány és miniszteri rendeletek együttese, valamint az ezekhez igazodó más jogszabályok. Az eljárások során a különleges jogkövetkezmény, jelen esetben súlyosbító körülmény, hogy az elkövetés tárgya a kulturális javak körébe tartozik, kulturális örökségünk, mint közösségi értékünk kiemelt védelmét szolgálja. Ennek megfelelően a jogsértések szankcionálásánál a büntető törvénykönyv külön is nevesíti: a lopás (316.§), a jogtalan elsajátítás (325.§), a csempészet (312.§), a visszaélés kulturális javakkal (216/B.§), rongálás (324.§) és a kulturális javak rongálása ill. megsemmisítése (216/A.§), a sikkasztás (317.§) és az orgazdaság (326.§) esetében.

Mivel e jogsértések adott esetben önmagukban és további hatásukban is a kulturális örökségnek komoly károkat okoznak alapvető jelentőségű, hogy az eljárások egységes gyakorlatot tükrözve szolgálják az örökség védelmének ügyét, és így a büntetéssel megcélzott visszatartó hatást is elérik.

Az alábbi tanulmányban Kövtv.-re épülő jogszabályok alkalmazásához nyújtunk támpontokat.

A törvény fogalommagyarázata (Kövtv. 7.§ 4. pont) ugyanis – érthető okokból – igen szűkszavú: „*Kulturális javak: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.*”

Általános és jogi szóhasználat

A köznyelvi és a jogi szóhasználat is többféle névvel illeti e fogalmat: műtárgy, műkincs, régiség, (régészeti) leletek, muzeális tárgy, nemzeti kincsek, kulturális tárgy, kulturális javak, kulturális értékek, kulturális örökség elemei, stb.

Sajnos e fogalmak jelentéstartalma a köznyelvben sem egyértelmű (ott többnyire csak a művészeti alkotásokat értik alatta!), de – tapasztalataink szerint – a jogalkalmazói gyakorlatban sem tiszta, hogy mit kell e körbe tartozónak tekinteni.

A fentiek közül a hatályos (magyar nemzeti és egyéb) jogszabályok ma már következetesen a *kulturális javak* (esetleg: *kulturális érték*, *kulturális örökség elemei*) kifejezést használják. (Régebbi jogszabályok a *muzeális tárgy* kifejezést használták, mely kifejezést az örökségvédelmi jogszabályok változásait követve a Btk. módosítás nyomán is a kulturális javak kifejezéssel kell helyettesíteni.)

Mi tartozik ide? Mi számít kulturális tárgynak?

A fenti kifejezésekben jelentésüket tekintve közös, hogy a különböző kultúrák folyamán létrejött, megőrzött, áthagyományozott, éppen ezért kiemelkedő értékkel rendelkező úgynevezett *kulturális javakat* jelölik. Ide tartoznak tehát nemcsak a régi, a modern, sőt a kortárs képző- vagy iparművészet tárgyai, hanem minden ingó, vagyis mozgatható néprajzi, régészeti, történeti jellegű vagy jelentőségű emlék, továbbá a kéziratok, könyvek és egyéb nyomtatványok, valamint a műszaki és a természettudomány körébe tartozó tárgyak is. Az sem közismert, hogy a kulturális javak körébe tartoznak bizonyos épületekhez, létesítményekhez kötődő, de onnan bármikor elmozdítható emlékek: különös történeti értékkel bíró berendezések darabjai, bútorai is. *Egyszerűbben fogalmazva minden olyan tárgy a kulturális javak körébe tartozik, amivel múzeumban, könyvtárban vagy levéltárban (is) találkoz(hat)unk.* (Ebből következően az ilyen gyűjteményekből kikerült tárgyak – szinte kivétel nélkül – a kulturális javak körébe tartoznak.)

További fontos általános (de nem kizáró!) feltétel: minden 50 évnél régebbi tárgy a kulturális javak körébe tartozik, vagy tartozhat.

A fentieket összegezve tehát a Kövtv. alapján azt mondhatjuk, hogy a kulturális javak körébe tartoznak:

- a kiemelkedő és jellemző emlékek és
- a művészeti alkotások.

A második csoport, a művészeti alkotások fogalma, értelmezése általában egyértelmű, de az első csoport, a kiemelkedő és jellemző emlékek meghatározása már több nehézséget okozhat. Ez utóbbit tehát tovább kell részletezni, magyarázni. Kissé elvontabban fogalmazva (és az EU bíróságának gyakorlatát is figyelembe véve) ezek olyan tárgyak, amelyek *rendelkeznek a gyűjteményben való elhelyezés feltétlenül szükséges jellemzőivel,*

vagyis:

- *viszonylag ritkán lelhetők fel,*
- *rendszerint nem használják eredeti rendeltetésüknek megfelelően,*
- *a hasonló használati értékű tárgyak szokásos kereskedelmi forgalmától eltérő, különleges ügyletek keretében cserélnek gazdát és*
- *komoly értéket képviselnek.*

Egy kiemelt példán végigkísérhetjük, hogyan alkalmazható a fenti négyes feltételrendszer, és hogyan állapítható meg ennek alapján a kulturális javak körébe tartozás.

2005. novemberében a röszei határátkelőhelynél belépésre jelentkezett egy gépkocsi, melynek rakteréből a vizsgálat során előkerül egy – a szakértő szem számára könnyen

azonosítható – 19. század derekán, az erdélyi Resicabányán készült öntött vas oszlopkályha. A kályháról megállapítható volt, hogy ritka, hiszen ma már (évtizedek óta) nem gyártják ezt a fajta fűtőeszközt, sőt hasonló darab a műkereskedelemben, köz- és magángyűjteményeinkben sem fordul elő nagy számban. Az is megállapítható, hogy nem használják (használnák) eredeti rendeltetésének megfelelően, hiszen ez már inkább régiség, feltehetően egy vásárlóképes múzeumba vagy magángyűjteménybe szánták. Természetesen az is igaz, hogy a kályha „piacra kerülve” különleges ügyletek keretében cserélne gazdát, hiszen nem a fűtéstechnikai boltban lehetne hozzájutni, hanem a régiségkereskedésben. Sőt teljesül a negyedik feltétel (komoly érték) is, hiszen kályhát, fűtőtestet már a fenti oszlopkályha értékének tizedéért, huszadéért is lehet vásárolni, míg a fenti darab értéke a műkereskedelemben – a hasonló darabok alapján – 150-200 ezer forint közé tehető. A fenti négy szempontot figyelembe véve tehát az eljáró vámhatóság megkeresésére úgy kellett állást foglalnunk, hogy a tárgy a kulturális javak körébe sorolandó.

A legkülönbözőbb tárgycsoportokra vonatkozó további részletesebb útmutatót a külön táblázat mezői adják.

Meg kell jegyezni azt is, hogy az örökségvédelem rendszere a védelem több szintjét is ismeri. Az egyszerű „tárgyak” nagy halmazából ugyanis – a fentiek szerint – el lehet különíteni a kulturális javakat, s ezek, ha régiek (koruk meghaladja az 50 évet) csak a KÖH külön engedélyével vihetők ki az országból. Tovább lépve ennél szigorúbb védelmet jelent a védettség jogintézménye. Ez a kulturális javaknak már csak egy még szűkebb csoportját érinti: a törvény erejénél fogva (Kövtv. 46.§) védett minden múzeumban, könyvtárban és levéltárban, azaz közgyűjteményben őrzött tárgy, de ezen kívül a KÖH – hatósági eljárás keretében – más tárgyakat is védetté nyilváníthat. (Ugyancsak a védett körbe tartoznak a műemléképületek, pl. templomok mozdítható tartozékai.)

Ki dönti el, hogy mi számít kulturális javak körébe tartozó tárgynak?

Sok esetben a bűnüldöző szervek tagjaira hárul az a feladat, hogy munkájukkal összefüggésben felismerjék, eldöntsék, hogy a látókörükbe került tárgy a kulturális javak körébe sorolható-e vagy sem. Ebben elsődleges eligazítást a segédlet pontokba szedett táblázata ad. További (gyors) segítséget kérhetnek a legközelebbi múzeumtól, könyvtártól vagy levéltártól (a tárgy jellegétől függően), vagy Budapesten a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Műtárgyfelügyeleti Irodájától.

A büntetőeljárásról szóló jogszabályok szerint, az eljárás során amennyiben az eldöntendő kérdés megválaszolásához „a bizonyítandó tény megállapításához, különleges szakértelem szükséges igazságügyi szakértőt vagy annak hiányában eseti szakértőt kell alkalmazni.”

Az igazságügyi szakértők névjegyzékét az Igazságügyi Minisztérium vezeti, mely nyilvántartás a minisztérium internetes honlapján nyilvánosan is elérhető (<http://im.netforum.hu/isznyr/internet/menu.html>).

A Kövtv. (64.§ d pontja) alapján vita esetén a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) feladata dönteni, hogy egy tárgy a kulturális javak körébe tartozik-e. Amennyiben tehát vita merül fel a tárgy kulturális javak körébe történt besorolásával kapcsolatban (pl. egymásnak ellentmondó állásfoglalások), a jogszabály alapján a KÖH Műtárgyfelügyeleti Irodáját kell megkeresni.

Mindazonáltal le kell szögezni, hogy ez nem egy külön (hatósági) eljárás, hanem egy tény megállapítása, így a kulturális javak körébe tartozás nem a KÖH (vagy mások) döntésének függvénye, hanem egy adott állapot feltárása, rögzítése.

**A kulturális javak körébe tartozó tárgyak részletesebb felsorolása és csoportosítása a
Kövtv.-hez kapcsolódó jogszabályok alapján**

Sor- szám	Meghatározás	KN-kód
1.	Régészeti feltárásokból és lelőhelyekről származó régészeti leletek, ilyen gyűjtemények, vagy azokból származó tárgyak: történelem előtti időkből, az ókorból, a középkorból származó több száz éves ezüstből, aranyból, rézből, vasból, stb. készített ékszerek, ruhakiegészítők, csatok, tűk, fegyverek, valamint cserép edények. 50 évnél régebbi numizmatikai tárgyak (arany, ezüst, réz érem, plakett, jelvény, pénz) a forgalomban lévő bankjegyek és pénzermék kivételével.	ex 9705 ex 9706
2.	Műemlékek szerves részét képező részek, elemek, töredékek, berendezési, felszerelési tárgyak tartozékok, egyéb ingó javak: épületszobrok (nagyobb méretben, általában kőből), falburkolatok (fából, tapétából), leválasztott falképek, bútorzat, berendezési tárgyak, álló, vagy asztali órák, képkeretek, lámpák, világítótestek. Emlékművek, emlékművek részei: köztéri szobrok (nagyobb méretben, általában kőből vagy bronzból.) Templomok berendezési, felszerelési tárgyai, vallási szertartásokat szolgáló tárgyak (liturgikus tárgyak): oltárképek, ikonok, faszobrok, nemes- vagy nem nemesféműből készített keresztek, gyertyatartók, kelyhek, tálak, tálcák, füstölők, egyéb edények – általában vallási jelképekkel, ábrázolásokkal. Középületek eredeti helyszínén lévő, 50 évesnél régebbi berendezési, felszerelési tárgyai, az eredeti helyszínre készített művészeti alkotások: nagyobb méretű kő-, bronz- kerámiaszobrok, domborművek. Temetők, történeti kertek építészeti, művészeti tartozékai: sírjelek: sírkő, sírkereszt, sírszobor, sírdombormű. (50 évnél régebbiek)	ex 7114 ex 8306 ex 9705 ex 9706
3.	Bármilyen alagra, bármilyen anyag használatával, kézzel készített képek, festmények: vászonra, papírra, kartonra, fára, üvegre, fémlemezre leggyakrabban olajfestékkel festett kép, vagy kisméretű, finoman festett miniatűr. Lehetnek részekből összeállított műalkotások is. (Kollázs, montázs, stb.) (A tárgyakon sokszor a készítő neve, a készítés évszáma is megtalálható.) Művészeti alkotások esetében általában az 50 éves (vagy annál nagyobb) kor nem irányadó, ide kell sorolni a kortárs alkotásokat is.	ex 9701
4.	Bármilyen alagra, bármilyen anyag használatával, kézzel készített mozaikképek és rajzok (kis- vagy nagyobb méretű apró kövekből, üvegszemekből kirakott mozaikképek, és papírra, kartonra kézzel ceruzával, szénrel, tus- vagy vízfestékkel, vagy krétával készített kéziratok, stb.)	ex 6802 ex 9701
5.	50 évesnél régebbi, eredeti metszetek, nyomatok, szita- és könyomatok a hozzájuk tartozó nyomólemezekkel, valamint eredeti plakátok és képes levelezőlapok (művészi, kereskedelmi, politikai, stb. céllal készített sokszorosított, színes vagy fekete-fehér művészeti alkotások: grafikai műalkotások, plakátok, képeslapok, reklámcédulák, stb. valamint ezek nyomódúcaik, nyomólemezeik fából, fémből, kőből, műanyagból, stb.) (A tárgyakon sokszor a készítő neve, a készítés évszáma is megtalálható.)	ex 4911 ex 8442 ex 9702
6.	Eredeti szobrok, illetve szoborművek és az eredetivel azonos eljárással készült másolataik: kőből, fából, bronzból, ónból, alumíniumból, ezüstből, gipszből kis- és nagyméretben, festve, vagy festés nélkül. Lehet körüljárható szobor, vagy csak egy nézetre készített lapos vagy mélydombormű (relief). (Általában vagy egyedi alkotások, vagy kis mennyiségben készültek, de nem kereskedelmi jellegű dísz tárgyak. A tárgyakon sokszor a készítő neve, a készítés évszáma is megtalálható.) Művészeti alkotások esetében általában az 50 éves (vagy annál nagyobb) kor nem irányadó, ide kell sorolni a kortárs alkotásokat is.	ex 4420 ex 6802 ex 6913 ex 7114 ex 8306 ex 9701
7.	Fényképek, filmek és negatívjaik: üvegre, fémlemezre, filmre, mágnesszalagra (bármilyen hordozóra) fényképezési eljárással rögzített mozgó- vagy állókép. (50 évnél régebbiek)	ex 3704 ex 3705 ex 3706 ex 4911
8.	Hangfelvételek: bakelitlemeze, mágnesszalagra, (bármilyen hordozóra) rögzített hangfelvétel (50 évnél régebbiek)	ex 8524
9.	50 évnél régebbi kéziratok, beleértve a térképeket és zenei partitúrákat egyenként vagy azok gyűjteményeit: kézzel írt levelek, feljegyzések, kézzel készített térképek, kották, stb. (Kéziratok, feljegyzések általában keltezéssel)	ex 9702 ex 9706 ex 4901

	vannak ellátva!)	ex 4904 ex 4905 ex 4906
10.	Könyvek, nyomtatott formában megjelent művek, gyűjtemények: Teljes könyvtárak, vagy egyes darabok: bármilyen nyelven nyomtatott könyvek, (bőr-, vászon-, papír-, stb.) kötésben vagy anélkül (50 évnél régebbiek: évszámot általában a címlap mutatja)	ex 4901 ex 9706
11.	Nyomtatott térképek: sokszorosított (nem kézzel rajzolt) színezett, vagy fekete-fehér térképek, Magyarországról, vagy a föld bármely más részéről (50 évnél régebbiek)	ex 4905 ex 9706
12.	Köz- és magánlevéltári iratanyag, maradó értékű magániratok: magyar, latin, német vagy bármilyen más nyelvű – kézzel vagy géppel írt – iratok, régi oklevelek, pecsétel, vagy anélkül, stb. Jelentős történelmi személyek, művészek, írók, zenészek, stb. levelezései, intézmények, vállalatok iratanyagai, ipari, építészeti tervrajzok, mintarajzok. Az iratok általában keltezéssel vannak ellátva! (Általában, de nem feltétlenül 50 évnél régebbiek.)	ex 3704 ex 3705 ex 3706 ex 4901 ex 4906 ex 9706
13.(a)	Állattani, növénytani, ásványtani, őslénytani és embertani gyűjtemények, illetve azok egyes darabjai: ásvány- és kőzetgyűjtemények, rovar- és állatgyűjtemények, őslénytani leletek, csontok, csontvázak, stb. (szárazon vagy folyadékban tartósítva)	ex 9705
13.(b)	Történelmi vagy néprajzi gyűjtemények, illetve azok egyes darabjai: nemzeti, történelmi vagy bármilyen más szempontból fontos illetve népek, népcsoportok életmódját tükröző tárgyak (népi láda, pad, szék, egyéb bútorok, teknő, rokka, stb.), valamint híres emberek személyes tárgyai (általában 50 évnél régebbiek)	ex 9705
13.(c)	Bélyegek, bélyeggyűjtemények, illetve azok egyes darabjai (50 évnél régebbiek illetve használaton kívül): régi magyar vagy külföldi postai bélyegek, portóbélyegek, illetékbélyegek, stb.	ex 9704
14.	Közlekedési eszközök (50 évnél régebbi): kocsik, hintók, szánok, kerékpárok, autók, vasúti kocsik, mozdonyok, repülőgépek, (evezős, vitorlás és motoros) hajók, stb.	ex XVII. Árucsoport ex 9706
15.	1-től 14-ig terjedő kategóriák egyikéhez sem tartozó 50 évnél régebbi egyéb kulturális javak, így például	
	- játékok, játékszerek (bármilyen játékok, sőt modellek is)	ex 9501
	- üvegtárgyak: poharak, tálak, vázák, kannák, edények, stb.	ex 9502
	- arany- és ezüstmű: kancsók, csészék, edények, gyertyatartók, étkezészetek, ékszerek (általában kisméretű fémjellel ellátva, melyből kora, készítési helye pontosan meghatározható)	ex 9503 ex 9706
	- bútorok és berendezési tárgyak: karos-, támlásszékek, ágyak, szekrények, ládák, stb. – általában faragással, berakással, fém rátétekkel díszített – ritkábban a készítő által jelzett is	ex 7013
	- optikai, fotó- és kinematográfiai berendezések: fénykép- és filmfelvevők, -lejátszók, távcsövek, mikroszkópok, stb.	ex 7018
	- hangszerek: hegedűk, zongorák, trombiták, furulyák, (hiányos, nem megszólaltatható állapotban is lehet értékes!)	ex 7113
	- kerámia: cserép, fajansz, porcelán tálak, vázák, edények, dísz tárgyak – nem ritkán anyagba nyomott, vagy színes jelzéssel, fémjellel ellátva, melyből kora, készítési helye pontosan meghatározható	ex 7116
	- kárpitok, függönyök, hímzések, csipkék, stb.	ex 94. Árucsoport ex 9706
	- szőnyegek: általában kézi szövésű, csomózású (nem hajszálpontos, szabályos mintázattal)	ex 90. Árucsoport
	- tapéta (textiltől, papírból, stb., legkülönbözőbb mintázattal)	ex 92. Árucsoport
	- militáriák: fegyverek (kézi, gépi, szűrő, lőfegyverek, stb.),	ex 91. Árucsoport
	- viseletek: ruhadarabok, kiegészítők	ex 4420
	- ipar-technikatörténelmi, műszaki emlékek: gépek, gépsorok, műszerek, szerszámok, stb.	ex 6913 ex 5805 ex 57. Árucsoport ex 4814 ex 93. Árucsoport ex 9706